

**ROBERT KING MERTON - MIN OF MEER
PERSOONLIJKE OVERWEGINGEN VAN EEN 68ER**

Jan Vranken

Meyer R. Schkolnick werd geboren op 5 juli 1910 in Philadelphia, veranderde zijn naam in Robert Merlin op zijn veertiende en stierf als Robert King Merton op 23 februari 2003 in New York. Hij was dus op weg naar zijn 93ste verjaardag en behoorde daarmee tot een voorbije epoeche. Vandaar wellicht dat zijn dood aan velen is voorbijgegaan. Zo publiceerde de Britse kwaliteitskrant The Independent pas op 22 maart 2003 een in memoriam. Helemaal verbazen hoeft het niet; uiteindelijk schreef hij zijn belangrijkste stukken in de eerste helft van de vorige eeuw.

Met Parsons vormde Merton in onze perceptie, dat is die van de (ten onrechte) beruchte generatie mei '68, een Siamese tweeling: de steunpilaren van het functionalisme. Zijn pleidooi voor de 'theory of the middle range' viel in de jaren zestig en zeventig niet in goede aarde - wat verklaarde dat we ze soms wel 'theorieën van de middelmaat' noemden. Het was de periode dat we naar overkoepelende betekenisgevers zochten, ook in de wetenschap; daartoe leende Marx zich bij uitstek. Parsons natuurlijk ook, maar die stond dan weer voor een conservatief wereldbeeld.

Ik heb Merton ontdekt toen ik voor de (helaas verdwenen) reeks 'Sociologische Klasieken' van het Tijdschrift voor Sociologie van zijn doctoraat over 'Wetenschap, technologie en maatschappij in het 17de eeuwse Engeland' een verkorte versie schreef. Ik heb van dat werk genoten, om verschillende redenen. Er was de intelligente manier waarop hij met historisch materiaal omging: een gedegen onderzoek van de bronnen gecombineerd met een verhelderende sociologische analyse, tegelijk de 17de eeuw voor je ogen doen verschijnen en inzichten brengen over het 'sociale construct' dat wetenschap is, die ook vandaag nog nuttig zijn. Natuurlijk was het ook aardig om te ontdekken dat de jonge Merton uit Vlaanderen een ferme duw in de rug heeft gekregen: zijn doctoraat werd geschreven onder leiding van de befaamde Gentse hoogleraar George Santon en werd gedrukt op de persen van de St.-Catharina Drukkerij in Brugge.

Een tweede kennismaking gebeurde toen ik 'Het Speelveld en de Spelregels' schreef. Voor zo'n handboek sociologie moet je de klassieken (her)lezen. Dat gebeurde deze keer niet 'op een wit blad'; dat was ondertussen beschreven geraakt met enige onderzoekservaring en - geven we het toe - kennis van hoe de samenleving in feite functioneert. Mertons voorkeur voor 'theories of the middle range' kon ik toen al goed appreciëren (net als die voor wetenschappelijke essays). Ter herinnering; met 'theories of the middle range' bedoelt hij analyses die succesvol zeilen tussen het Scylla van de grote speculatie en abstracte schema's en het Charibdis van vanzelfsprekende commentaren bij cijfergegevens. Hij verkoos initiatieven die relevante resultaten opleverden en die het zicht op verder onderzoek openden. Niets is immers zo praktisch als een goede theorie.

Merton blijft me vooral ook bij wegens zijn handige werktuigen: 'self-fulfilling prophecy', latente en manifeste functies en disfuncties, 'opportunity structures', referentiegroepen en anticiperende socialisatie, relatieve deprivatie, rollenstel, serendipity en... het Mattheüs-effect. 'So much of what he says is so absolutely obvious, so transparently true, that one can't imagine why no one else has bothered to point it out' las ik ergens over hem. We zouden dit verhaal kunnen doorspekken met even opmerkelijke citaten van Merton zelf, want in het krachtig formuleren van zijn gedachten was hij een meester.

Merton was zo veelzijdig, wat maakt dat iedereen wel voorbij kijkt aan een aantal van zijn onderzoeksvelden. Dat hoeft ook niet te verbazen: hij publiceerde, afhankelijk van de bron, tussen 12 en 20 boeken en meer dan 300 artikels allerhande; hij zou 17.500 keren geciteerd zijn. Er is natuurlijk de bekende Merton. De Merton van de disfuncties van de bureaucratie: 'red tape' en het ontwikkelen van een bureaucratische persoonlijkheid. Doelverschuiving wanneer het instrumentele en formalistische aspect van de bureaucratische rol belangrijker wordt dan de inhoudelijke, namelijk het realiseren van de belangrijkste organisatiedoelstellingen. De Merton van de structurele inbedding van anomie - dat, wanneer iemand de cultureel belangrijke doelstellingen niet kan verwezenlijken via sociaal aanvaarde middelen, hij wel naar andere wegen moet zoeken. Afwijkend en zelfs crimineel gedrag worden zo 'genormaliseerd' tot een aanpassing aan de zeer ongelijke verdeling van kansen (macht, status, inkomen) in de samenleving.

Er is de, althans voor mij, minder bekende Merton. De Merton die de focusgroepmethode introduceerde. De Merton die met Lazarsfeld erg baanbrekend werk leverde over de effecten van massamedia en propaganda. Uit hun gezamenlijk onderzoek blijkt dat beiden vele decennia geleden al aandacht hadden voor de 'oneigenlijke' effecten van die massamedia. Ze informeren de mensen niet alleen, een teveel aan informatie leidt tot wat ze een 'verdovend effect' noemden. Daarenboven versterken massamedia de sociale normen (ik noem dat in 'Het Speelveld en de Spelregels' de tertiaire socialisatie) en dragen bij tot het behoud van het economisch status quo. In dat verband hebben beiden hun bezorgdheid geformuleerd over de manier waarop machtige belangengroepen (zoals het georganiseerde zakenleven) via de massamedia de samenleving gaan controleren. Berlusconi was toen wellicht net geboren.

Inderdaad, in de ogen van de Vlaamse student anno jaren '60 werd Merton dan wel gekoppeld aan Parsons; zijn samenwerking met Paul Lazarsfeld (van 1942 tot 1971) in het gerenommeerde 'Bureau of Applied Social Research' was véél ingrijpender. Lazarsfeld arriveerde daar een jaar voor Merton; gedurende al die tijd vormden ze een briljante combinatie van historische en theoretische inzichten (Merton) en conceptuele helderheid en methodologische onderlegdheid in kwantitatief én kwalitatief onderzoek (Lazarsfeld) die vele generaties studenten inspireerde.

Heel wat van Mertons denken werd mij duidelijk toen ik meer over zijn leven las - en als persoon werd hij me van langsom sympathieker. Hij groeide op boven de kleine kruidenierszaak die zijn Joodse ouders uitbaatten in een 'achtergestelde' buurt van Philadelphia. Zijn moeder wordt 'een filosoof via zelfstudie' genoemd die hem stimuleerde om gebruik te maken van de culturele kansen die de stad bood. Hij deed dat ook en bracht veel van zijn tijd door in de Carnegie Library - ook omdat er daar een betere verlichting was dan thuis - in de Academy of Music en in het Philadelphia Museum of Art.

Hij kon enkel studeren met behulp van studiebeurzen en oorspronkelijk dan nog alleen aan de lokale universiteit. Toch doctoreerde hij in 1936 aan Harvard en begon er te werken. Tussen 1939 en 1941 verbleef hij aan Tulane University (New Orleans) en daarna werd hij aangeworven voor Columbia University. Daar werd hij hoogleraar in 1947. Hij was een zeer productief schrijver en tot zijn meest bekende werken behoren: *Social Theory and Social Structure* (New York: Free Press, 1949; herziene uitgave, 1968), *On Theoretical Sociology* (New York: Free Press, 1967), en *Mass Persuasion: The Social Psychology of a War Bond Drive* (New York; London: Harper, 1946). In 1994 ontving hij, als eerste socioloog ooit, de National Medal of Science, de hoogste wetenschappelijke onderscheiding in de V.S. Zijn zoon, Robert C. Merton, behaalde in 1997 de Nobelprijs Economie; zou er een Nobelprijs voor Sociologie bestaan - zo gaat de boutade - dan zou zijn vader ongetwijfeld een van de eerste winnaars zijn geweest.

Merton was ook erg bezig met de organisatie en de promotie van het sociologische métier. Zo was hij de 47ste voorzitter van de ASA, de 'American Sociological Association'. Zijn aanvaardingsrede over 'Priorities in Scientific Discovery: A Chapter in the Sociology of Science', gepubliceerd in de *American Sociological Review* van december 1957 (p. 635-659), zou verplichte lectuur voor elk socioloog moeten zijn.

Hij behoorde tot die nu vrijwel uitgestorven groep van Midden-Europese joden die (gedwongen of vrijwillig) naar West-Europa en de V.S. uitweken. Zij hebben in de hoogste mate bijgedragen tot het intellectuele raamwerk waarin we nog altijd denken. Dat Merton ook Frans, Duits, Italiaans en Latijn kende (en sprak), is daarvan slechts een uitdrukking. Ik vraag me steeds meer af: wie gaat die verdwenen bibliotheken vervangen?

Merton, een conservatief? Laat me niet lachen.

Voor meer informatie, zie onder meer <http://www.garfield.library.upenn.edu/merton/list.html>

